

جایگاه بوم‌گردی در توسعه روستایی با استفاده از تکنیک ترکیبی WASPAS و SWOT (مورد شناسی: بخش مرکزی شهرستان دامغان)

معصومه یازگی* (استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام‌نور، تهران-ایران)

داود شیخی (استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام‌نور، تهران-ایران)

فرهاد زند (استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام‌نور، تهران-ایران)

DOR: [20.1001.1.23452277.1399.10.37.3.1](https://doi.org/10.1001.1.23452277.1399.10.37.3.1)

چکیده

بخش مهمی از فعالیت‌های گردشگری روستایی مربوط به بوم‌گردی و بهره‌مندی از طبیعت روستاست و از آنجاکه این بخش از گردشگری روستایی در پی رسیدن به ایده‌های توسعه‌ای پایدار است، می‌تواند به‌عنوان یک استراتژی مناسب عملکردی در جهت توسعه همه‌جانبه روستا مدنظر قرار بگیرد؛ از این‌رو، پژوهش حاضر به‌منظور مطالعه و شناسایی جایگاه بوم‌گردی در توسعه دهستان‌های بخش مرکزی شهرستان دامغان انجام شده‌است. روش تحقیق به‌لحاظ هدف، کاربردی و براساس ماهیت، توصیفی-تحلیلی است. روش جمع‌آوری داده‌ها مبتنی بر روش‌های اسنادی-پیمایشی است. مقایسه حدمتوسط گویه‌ها و میانگین وضع موجود نشان می‌دهد که در بین شاخص‌های تحقیق، شاخص ارتقای سطح درآمد و رفاه مردم در مطلوب‌ترین وضعیت و شاخص افزایش سرمایه‌گذاری در نامطلوب‌ترین وضعیت قرار دارد. براساس تکنیک WASPAS، بوم‌گردی در دهستان توبه درواری بیشترین تأثیر در روند توسعه روستاهای این دهستان بوده و دهستان رودبار کمترین تأثیر را داشته‌است. نتیجه حاصل از مدل تحلیلی سوات نشان می‌دهد که نقاط قوت و فرصت‌ها بر نقاط ضعف و تهدیدها برتری دارند؛ از این‌رو استراتژی تهاجمی به‌منظور توسعه بوم‌گردی روستایی در این منطقه انتخاب می‌شود.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۹ مهر ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۶ اردیبهشت ۱۳۹۹

صفحات: ۶۴-۴۵

کلید واژه‌ها:

بوم‌گردی روستایی، تکنیک WASPAS، مدل تحلیلی SWOT، توسعه روستایی، شهرستان دامغان.

* نویسنده مسئول: دکتر معصومه یازگی

پست الکترونیک: Masomepazoki93@gmail.com

مقدمه

گردشگری به عنوان بزرگ ترین صنعت فعال در جهان، یکی از مهم ترین راه های توسعه و رشد اقتصادی به شمار می رود (هاشمی و محبوب فر، ۱۳۹۲: ۱۴) و گسترده ترین صنعت خدمتی دنیا است که علاوه بر تأثیر بر بخش های اقتصادی جامعه، به عنوان یکی از عوامل مؤثر در تبادلات فرهنگی (صیدائی و رستمی، ۱۳۹۱: ۹۷) و ایجادکننده تعاملات اجتماعی- فرهنگی (ساری سیک و همکاران، ۲۰۱۱: ۱۰۱۱) مطرح است که می توان آن را نوعی رسانه در جهت تبلیغ فرهنگ و تمدن جامعه مقصد گردشگران دانست. گردشگری روستایی می تواند از طریق متنوع کردن اقتصاد و فعال کردن بخش های دیگر روستا مانند حمل و نقل و تولید مواد غذایی در جوامع روستایی نقش مثبتی را به عهده بگیرد (هون تانگ و جونز، ۲۰۱۲: ۲۸؛ بدری و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۲) و در نتیجه با متنوع سازی اقتصاد روستا و توانمندسازی مردم محلی از طریق خلق فرصت های شغلی جدید به توسعه منابع انسانی (برقی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۲) کمک کند. ایجاد اشتغال، ارزآوری، تعادل منطقه ای، کمک به صلح جهان و سرمایه گذاری در میراث فرهنگی، بهسازی محیط، کمک به بهسازی زیستگاه های حیات وحش، توسعه نواحی روستایی دارای جاذبه های گردشگری و جلوگیری از برون کوچی جمعیت و مانند آن، از جمله مزایای این صنعت است (صدرموسوی و دخیلی کهنمویی، ۱۳۸۳: ۹۲؛ ابراهیم زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۲). گردشگری روستایی می تواند انواع مختلفی از گردشگری مانند گردشگری تاریخی- فرهنگی، طبیعت گردی/ بوم گردی و گردشگری کشاورزی را دربرگیرد. پس از گردشگری فرهنگی- تاریخی، بوم گردی دومین شکل اصلی گردشگری روستایی است. در بوم گردی هدف، بودن در طبیعت و لذت بردن از مناظری است که در یک زیست بوم خاص وجود

دارد. بوم گردی، عشق به طبیعت و گردشگری مسئولانه ای است که به حفظ میراث طبیعی و فرهنگی منطقه کمک کرده و کمترین آسیب ممکن را به طبیعت می رساند. این نوع خاص می تواند شامل مواردی مانند کوهنوردی یا اجرای تورهایی انفعالی مانند پرندنگری باشد (<http://www.ecarevan.com>). بوم گردی با پیروی از فلسفه حیات مدار و تکیه بر ارزش های ذاتی و درونی، از طریق حفاظت از عرصه های طبیعی، انتفاع جوامع محلی، تقویت ویژگی خرده فرهنگ ها، فراهم آوری فرصت های آموزشی و یادگیری، تقویت اشتغال زایی و جلوگیری از مهاجرت، التزام به مصرف کمتر منابع تجدیدن پذیر، فراهم آوری فرصت های مشارکت محلی، آموزش های زیست محیطی و به عبارتی دیگر، ترکیب مناسب توسعه و حفاظت از محیط زیست و میراث های فرهنگی، پایداری را امکان پذیر می سازد (شایان و پارسایی، ۱۳۸۶: ۱۵۴؛ شاطریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳۳)؛ از این رو می توان بوم گردی روستایی را به عنوان یک راهکار در جهت دستیابی به توسعه درخور و مناسب روستایی به حساب آورد. دامغان کهن ترین و باستانی ترین منطقه پارتی ایران است که از شمال با استان مازندران، از جنوب با استان اصفهان، از شرق با شهرستان شاهرود و از سمت غرب با شهرستان سمنان و شهرستان مهدی شهر همسایه است. شهرستان دامغان در حاشیه شمالی ساحل کویر بزرگ نمک قرار دارد که در این کویر رخساره خاک های زرد و همچنین نمک سیاه به وفور یافت می شود. قسمتی از زمین های این کویر نیز پوشیده از سوراخ هایی به شکل دهانه آتشفشان است که در اثر تبخیر سریع آب و پوکی جنس خاک ایجاد شده است و در قسمت کوهستانی و کوهپایه ای دامغان، چشمه ها و تنگه های متعددی مانند چشمه علی، چشمه قلقل، کوه سپید، غار شیربند و... وجود دارد؛ از این رو می توان ادعا کرد که دهستان های بخش

مرکزی این شهرستان، قابلیت‌های توسعه بوم‌گردی روستایی را دارند؛ پس مسئله اصلی در این پژوهش شناخت تأثیرات بوم‌گردی بر روند توسعه روستایی در دهستان‌های بخش مرکزی شهرستان دامغان است؛ زیرا که بوم‌گردی علاوه بر حفظ میراث زمین و میراث فرهنگی منطقه، به توسعه‌سازی اقتصاد و به تبع آن توسعه پایدار اقتصادی روستا منجر خواهد شد.

ادبیات تحقیق

گردشگری فرایندی است که از دیرباز با شکل‌های خاص خود به منظور تأمین نیازهای روانی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی انسان‌ها وجود داشته‌است (شاکری‌زاده و مهدوی، ۱۳۹۴: ۳۱۷) که امروزه در ردیف سه صنعت عمده صادراتی جهان قرار دارد (رنجریان و زاهدی، ۱۳۹۴: ۴۷؛ حاجی‌نژاد و یاری، ۱۳۹۲: ۱۷۸) و از آن به‌عنوان گذرگاهی برای توسعه یاد کرده‌اند (ضرابی و اسلامی پریخانی، ۱۳۹۰: ۳۸؛ هادی‌زاده و سخایی، ۱۳۹۳: ۴۱). گردشگری در میان فعالیت‌های فراغتی از یک‌سو، بیشترین تنوع و حرکت و از دیگر سو، وسیع‌ترین پهنه مکانی و فضایی را دارد (باقرنیا و احمدیان، ۱۳۹۳: ۲۶)؛ از این رو می‌توان گفت که یکی از جنبه‌های مثبت ساختار گردشگری این است که یکی از کاربردی‌ترین فعالیت‌ها به‌شمار می‌رود (سعیدی و سلطانی‌مقدس، ۱۳۹۲: ۳۵). گردشگری روستایی نوعی از گردشگری است که کلیه فعالیت‌های مرتبط با جاذبه‌های گردشگری طبیعی، فرهنگی، ورزشی، آموزشی، بهداشتی و درمانی، هنری و میراث فرهنگی را در محیط‌های روستایی شامل می‌شود (احسانی، ۱۳۹۴: ۳۸) که به گردشگران ماهیت زندگی روستاییان را نشان می‌دهد و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی - اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۲۶) و با توجه به اهمیتی که در توسعه

اقتصادی و توسعه بخشی فعالیت‌ها در مناطق روستایی دارد، در سطوح محلی و حتی سطوح منطقه‌ای و ملی (رضوانی و بیات، ۱۳۹۳: ۱۵) می‌تواند مورد توجه قرار بگیرد؛ بر این اساس می‌توان گفت که گردشگری روستایی می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای احیای حیات مناطق روستایی در نظر گرفته شود (جعفر رسولی منش، ۲۰۱۵: ۷). اساس توریسم روستایی، ایجاد فرصتی برای افراد محلی در جهت کسب درآمد بیشتر، ایجاد اشتغال و آشنایی با فرهنگ‌های مختلف و ایجاد ارتباط با سایر افراد روستای خود است که از آن به‌عنوان کنش‌ساز کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی - اجتماعی نواحی روستایی یاد شده‌است (حسام و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۰۵). توسعه گردشگری روستایی در کشور می‌تواند به‌عنوان یک فعالیت اقتصادی جایگزین در اقتصاد تک‌محصولی، روند توسعه را با تنوع بخشی به اقتصاد روستا و در نهایت اقتصاد ملی تسریع سازد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴: ۶)؛ از این رو در سال‌های اخیر، گردشگری روستایی به‌عنوان یکی از راه‌های از بین بردن فقر روستایی، در تحقیقات و پژوهش‌های مکتوب در مورد توسعه روستایی وارد شده و توجه روزافزونی را کسب کرده‌است (جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰: ۳۸). توسعه روستایی و توسعه گردشگری، به‌عنوان زیربخشی از الگوی فراگیر و اصلی توسعه هستند (قنبری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۷). از آنجاکه گسترش و شکوفایی گردشگری روستایی به ارتقاء کارایی، بهبود راندمان تولید و افزایش درآمد روستاییان می‌انجامد (هال، ۲۰۰۹: ۴۳)، می‌تواند موجب تنوع فعالیت‌ها و کاهش ریسک‌های کشاورزی شود و فرصت‌های توسعه همه‌جانبه روستایی را فراهم آورد (پاپزن و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۶). آنچه مسلم است این است که گردشگری روستایی به‌طور فزاینده‌ای

۱. معادل پارسی واژه «کاتالیزور» است.

توان اقتصادی و پتانسیل‌های زیستی را در مناطق روستایی بالا برده و محرک حیات سکونتگاه‌ها و نیز بهبوددهنده شرایط زندگی جوامع روستایی به حساب می‌آید (بریدن‌هان، ۲۰۰۴: ۷؛ رحمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۷). شناخت ساخت اکولوژیک مناطق و فضاهای طبیعی در گرو شناسایی روابط سیستماتیک موجود عوامل جاندار زنده (نظیر رویش طبیعی، حیات وحش) و عوامل بی‌جان (نظیر اقلیم، منابع آب، منابع خاک، توپوگرافی و فیزیوگرافی) و همچنین روابط علت و معلولی نهفته در پس سیمای محیط طبیعی و چشم‌اندازهای موجود در آن است. یافتن توان‌های بالقوه تفریحی در گردشگری متکی به طبیعت نه تنها به عنوان ابزاری برای ارتقاء سطوح اجتماعی و اقتصادی مردم بومی تلقی می‌شود؛ بلکه به علت کارکردهای حفاظتی آن -تفریح به عنوان راهکار مدیریتی تجربه‌شده- برنامه‌ریزی آن در عرصه‌های منابع طبیعی، زمینه حفاظت پویای آن‌ها را نیز مهیا می‌کند (لارونس، ۲۰۰۵: ۴۵۶؛ نسترن و جبه‌فروش، ۱۳۹۱: ۱۷۳-۱۷۴). بوم‌گردی یا اکوتوریسم با انگیزه استفاده از جاذبه‌ها و توانمندی‌های طبیعی و تمام جاذبه‌هایی که به نوعی با طبیعت در ارتباط هستند، صورت می‌گیرد. سفری مسئولانه به مناطق طبیعی است که کمترین تأثیر منفی را بر فرهنگ و طبیعت منطقه دارد (وود، ۲۰۰۲: ۹؛ فرجی‌راد و احسانی، ۱۳۹۰: ۶۷). IUCN که اتحادیه جهانی حفاظت نامیده می‌شود، در سال ۱۹۹۶ اکوتوریسم را این چنین تعریف می‌کند: اکوتوریسم یک سفر مسئولانه محیط‌زیستی و بازدید از مناطق نسبتاً آسیب‌نپذیر به منظور لذت و قدرشناسی از طبیعت است که میزان حفاظت را ارتقاء می‌دهد و تأثیر منفی کمی در بازدید از محل دارد و مشارکت سودمند اقتصادی و اجتماعی فعال را برای جوامع محلی فراهم می‌کند (میرکریمی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵). اجرا و توسعه اکوتوریسم

نتایجی را به دنبال دارد که عبارت‌اند از: افزایش اهمیت نواحی حفاظت‌شده و اکوسیستم‌ها و بالابردن ارزش اقتصادی آن‌ها؛ ایجاد درآمد مستقیم برای نواحی حفاظت‌شده؛ ایجاد درآمد مستقیم و غیرمستقیم برای جوامع محلی و افزایش انگیزه آن‌ها در حفاظت از محیط زیست؛ منجر شدن به شکل‌گیری تشکیلات منسجم برای پایش از نواحی حفاظت‌شده در سطح ملی و محلی؛ ارتقای فرهنگ استفاده پایدار از منابع طبیعی و منجر شدن به کاهش تهدیدات جوامع زیستی (درام و مور، ۱۳۸۸؛ بدری و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۵). مشخصات چهارگانه اکوتوریسم از دیدگاه سازمان جهانی گردشگری به شرح زیر است:

۱- وابستگی به طبیعت؛ ۲- پایداری به لحاظ بوم‌شناختی (واردآوردن کمترین آسیب به طبیعت)؛ ۳- وجود آموزش و ارائه ارزش‌های منطقه موردبازدید به عنوان عنصر اصلی؛ ۴- مشارکت جوامع محلی و میزبان (سازمان گردشگری جهانی، ۲۰۰۲؛ هاشمی، ۱۳۸۹: ۱۷۶).

لازم به ذکر است که در مسیر دستیابی به سطح بالای عملکرد اکوتوریسم در توسعه روستایی، ارائه راهکارهای مناسب و اخذ تصمیم بهینه در جهت مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح، نیاز به شناسایی وضعیت موجود، عوامل تأثیرگذار و بررسی گزینه‌ها و شاخص‌ها است و در چنین فرایندی استفاده از تکنیک‌ها و مدل‌های تصمیم‌گیری کمک شایان توجهی می‌کند. شناخت انواع تصمیم‌گیری‌های چند شاخصه، روش‌های انتخاب تکنیک‌ها و مدل‌های تصمیم‌گیری، چگونگی انتخاب شاخص‌ها، نوع و نحوه بهنجارسازی شاخص‌ها و مقیاس اندازه‌گیری، از گام‌های نخستین کاربرد روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه در اولویت‌بندی پهنه‌های جغرافیایی محسوب می‌شود. روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه مجموعه‌ای توانمند از تکنیک‌ها و فرایندها را برای ساختار مسائل تصمیم‌گیری،

دهستان‌های بخش مرکزی شهرستان دامغان، از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد.

پیشینه تحقیق

رضوانی (۱۳۸۲) در مقاله خود با عنوان «نقش اکوتوریسم در حفاظت از محیط زیست» معتقد است که موفقیت همه‌جانبه زمانی حاصل می‌شود که برنامه‌ریزی به‌گونه‌ای صورت بگیرد که راهکارها و شیوه‌های حفاظت از محیط زیست و جاذبه‌های طبیعی به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی و مدیریت شوند که بتوانند تعداد حامیان و دوستداران طبیعت را افزایش دهند.

محمدی ده‌چشمه و زنگی‌آبادی (۱۳۸۷) در پژوهش خود با عنوان «امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسمی استان چهارمحال بختیاری به روش سوات»، بر ضعف مدیریتی در امر توسعه اکوتوریسم در این استان به‌همراه ضعف زیرساخت‌ها تأکید داشته‌اند.

سلمان ماهینی و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیق خود با عنوان «ارزیابی توان طبیعت‌گردی شهرستان بهشهر بر مبنای روش ارزیابی چندمعیاره با استفاده از GIS» معتقدند که توسعه طبیعت‌گردی همگام با توان محیط زیستی سرزمین، ابزار و راهکارهای اثربخشی در توسعه پایدار، ارتقای سطح زندگی جوامع انسانی و حفظ تعادل طبیعی است.

هاشمی (۱۳۸۹) در مقاله خود با عنوان «نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار روستایی» معتقد است که اکوتوریسم به‌عنوان گونه‌ای از گردشگری دوران پست‌مدرنیسم که در پی شکل‌گیری مفاهیمی چون توسعه پایدار تولد یافته‌است، با ظرفیت‌هایی که دارد، می‌تواند فرصت توسعه روستایی را در همه ابعاد آن ایجاد کند و به‌عنوان راهکاری اساسی در توسعه روستایی مطرح شود.

طراحی، ارزیابی و اولویت بندی گزینه‌های تصمیم‌گیری فراهم می‌آورد، اما نکته با اهمیت در زمان استفاده از مدل تصمیم‌گیری چندشاخصه، انتخاب روش مناسب است (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۵: ۳). مسائل تصمیم‌گیری چندمعیاره در تمامی زمینه‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی کاربرد دارد و تکنیک ارزیابی تولید وزن تجمعی WASPAS نوعی از مدل‌های ترکیبی محسوب می‌شود که می‌توان مدل‌های ترکیبی را در زیرگروه مدل‌های سازشی قرار داد که دارای دقت بسیار بالایی در تصمیمات پیچیده هستند (حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱۳). برای تصمیمات پیچیده زمانی که گزینه‌های مختلف براساس تعداد بسیاری معیار مورد بررسی قرار می‌گیرند، سیستم‌های پشتیبانی چندمعیاره به‌گونه‌ای موفقیت‌آمیز می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱۹). تکنیک WASPAS تکنیکی بسیار دقیق و حساس است که ماتریس تصمیم‌گیری آن بر پایه داده‌های جدید و عینی است که به‌دلیل سادگی محاسبات ریاضی و قابلیت ارائه نتایج دقیق‌تر از گزینه‌های تحقیق نسبت به سایر روش‌های محققان قبلی (CHAKRABORTY & Kazimieras, 2014:17).

در این پژوهش با توجه به اهمیت تحقیق در منطقه مورد مطالعه از تکنیک ترکیبی قوی WASPAS استفاده شده‌است؛ سپس با استفاده از مدل SWOT نظرات نخبگان و کارشناسان درباره عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) در قالب پرسشنامه جمع‌آوری شد و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند تا توان‌ها و تنگناهای توسعه بوم‌گردی روستایی در منطقه شناخته شود و راهبردهای مناسب در راستای توسعه این صنعت ارائه شود. همچنین برای بررسی وضعیت بوم‌گردی در

بدری و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان «راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان» بر دو راهکار تبلیغات و برگزاری جلسات توجیهی برای مردم محلی تأکید کرده‌اند و همکاری بین بخش دولتی و خصوصی در جهت توسعه اکوتوریسم را از راهکارهای مهم عنوان کرده‌اند. بهرامی، حبیبی و قادری (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان «برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری روستایی» بر ایجاد بستر لازم برای توسعه خدمات گردشگری با استفاده از سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و مشارکت‌های محلی تأکید کرده‌اند.

نسترن و حجه‌فروش (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «سنجش توانمندی‌های بوم‌گردی مناطق حفاظت‌شده با استفاده از GIS» به این مسئله پرداخته‌اند که وجود اطلاعات و داده‌های خام عددی قابل توجه در زمینه توریسم در کشورهای در حال توسعه این امکان را به متخصصان می‌دهد تا ضمن مدیریت صحیح و سریع داده‌ها، نارسایی‌های مربوط به امکانات و تسهیلات زیربنایی، زمینه‌های قابل سرمایه‌گذاری و شناسایی توریست را به نحو قابل قبولی انجام دهند.

پورطاهری و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی که با عنوان «تبیین مزیت استفاده از مدل ترکیبی waspas در مکان‌یابی روستاهای هدف گردشگری در استان لرستان» انجام داده‌اند، معتقدند که این تکنیک بسیار حساس و دقیق بوده و برای امور مربوط به تصمیم‌گیری‌ها پیچیده و حساس است که نتیجه دقیق‌تری را نسبت به سایر تکنیک‌های تصمیم‌گیری ارائه می‌کند.

با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده که به برخی از آن‌ها اشاره شد، مطالعات اندکی در زمینه بوم‌گردی انجام شده‌است. در این پژوهش سعی شده‌است تا تأثیرات بوم‌گردی در روند توسعه روستایی در دهستان‌های همجوار که از لحاظ اقلیمی شرایط متفاوت کوهستانی

یا حاشیة کویر را دارند، مورد بررسی قرار بگیرد. لازم به ذکر است که این موضوع در منطقه مورد مطالعه و با این تکنیک برای اولین بار انجام شده‌است و بررسی‌های نگارندگان نشان می‌دهد که همچنین در استان سمنان مطالعاتی با استفاده از این تکنیک در جهت بررسی تأثیرات بوم‌گردی در روند توسعه روستایی صورت نگرفته‌است.

روش‌شناسی تحقیق

روش انجام این پژوهش اسنادی پیمایشی است که ابتدا پتانسیل‌ها و جاذبه‌های بوم‌گردی - روستایی با توجه به پتانسیل‌های ژئومورفوتوریسمی^۱ در دهستان‌های شهرستان دامغان با استفاده از مشاهده میدانی، اسناد و مدارک موجود (داده‌های ثانویه) شناسایی شده و بعد از ارزیابی شرایط موجود، دهستان‌های این شهرستان از جهت تأثیرات بوم‌گردی در توسعه روستایی براساس شاخص‌های تحقیق و با بهره‌گیری از تکنیک ارزیابی تولید وزنی تجمعی WASPAS^۲ رتبه‌بندی شده‌اند. جامعه آماری تحقیق، اهالی روستاهای شهرستان دامغان در بازه زمانی ۶ ماهه پاییز و زمستان ۱۳۹۷ بودند که جمعیت روستایی شهرستان دامغان در سال ۹۵ معادل ۷۲۸۸ خانوار و ۲۱۲۶۵ نفر بوده‌است که براساس فرمول کوکران حجم جامعه نمونه ۳۶۵ خانوار به دست آمد که تعداد ۱۵۴ پرسشنامه (نرخ بازگشت ۴۲٪) قابل استفاده بود. ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق‌ساخت است. برای تعیین شاخص‌های تحقیق از تکنیک دلفی^۳

۱. ژئومورفوتوریسم، یکی از روش‌های مطالعاتی نوین در ارتباط مشترک با حوزه علوم زمین و گردشگری است که بر شناسایی ژئومورفوسایت‌ها یا مکان‌های ویژه ژئومورفولوژیک استوار است (رینارد و همکاران، ۲۰۰۵: ۱۴۸).

2. Weighted Aggregated Sum Product Assessment (WASPAS)

۳. هدف اصلی دلفی، پیش‌بینی آینده بود، اما در زمینه‌های تصمیم‌گیری و افزایش اثربخشی آن، قضاوت، تسهیل حل مسئله، نیازسنجی، هدف‌گذاری، کمک به برنامه‌ریزی، تعیین اولویت، پیش‌بینی آینده، خلاقیت، سازمان‌دهی

استفاده شده که یکی از روش‌های کسب دانش گروهی مورد استفاده است. این تکنیک، دارای ساختار پیش‌بینی و کمک به تصمیم‌گیری در طی فرایندهای پیمایشی، جمع‌آوری اطلاعات و درنهایت، اجماع گروهی است. روش دلفی راهکاری درجهت ایجاد یک فرایند ارتباط گروهی است؛ به طوری که این فرایند به گروهی که شامل اجزای جداگانه و مستقل است، اجازه می‌دهد که در حل مسائل پیچیده شرکت کنند (مرشدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۱). در مرحله اول، پاسخ‌دهندگان انتخاب شدند که ۱۰ نفر کارشناس گردشگری روستایی آشنا به منطقه پانل پاسخ‌دهندگان در این پژوهش را تشکیل دادند. در مرحله دوم، با طرح سؤال (به صورت حضوری و مکاتبه‌ای از طریق ایمیل) از کارشناسان خواسته شد تا شاخص‌های نشان‌دهنده تأثیر بوم‌گردی بر روند توسعه روستاها را در منطقه مورد مطالعه بیان کنند. در مرحله سوم، با توجه به مطالعات صورت گرفته و نظر کارشناسان پرسشنامه تحقیق آماده شد و برای بررسی به رؤیت کارشناسان رسید و بعد از تأیید کارشناسان، پرسشنامه تکثیر و در اختیار نمونه آماری قرار گرفت.

برای تصمیمات پیچیده زمانی که گزینه‌های مختلف براساس تعداد زیادی معیار مورد بررسی قرار می‌گیرند، سیستم‌های پشتیبانی چندمعیاره به گونه‌ای موفقیت‌آمیز می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند. یکی از پارامترهایی که می‌تواند در انتخاب روش تصمیم‌گیری چندمعیاره مورد توجه قرار گیرد، میزان دقت این مدل‌ها است. نتایج بررسی محققان تأیید کرده‌است که میزان دقت مدل‌های ترکیبی در مقایسه با میزان دقت این مدل‌ها قبل از ترکیب شدن، خیلی بالاتر است. یکی

از این مدل‌های ترکیبی، مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی (WASPAS) است. این مدل می‌تواند در مسائل پیچیده تصمیم‌گیری، کارایی بالایی داشته باشد و همچنین نتایج حاصل از این مدل از دقت بالایی برخوردار باشند (حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۳۱ و ۲۱۴). پرسشنامه محقق‌ساخت برای تکنیک WASPAS، در قالب طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت از بسیار کم بارزش ۱ تا بسیار زیاد بارزش ۵ به کار رفته‌است. روایی پرسشنامه با استادن صاحب‌نظر جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی تأیید شد. اعتبارسنجی آن نیز با روش آلفای کرونباخ، به دست آمده و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی انجام شده‌است. متغیرهای این پژوهش به ترتیب عبارت‌اند از: تأثیر بوم‌گردی در ایجاد و افزایش اشتغال، تأثیر بوم‌گردی در ارتقای سطح درآمد و رفاه مردم، تأثیر بوم‌گردی در افزایش سرمایه‌گذاری، تأثیر بوم‌گردی در احساس رضایت جامعه محلی، تأثیر بوم‌گردی در حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی و تأثیر بوم‌گردی در حفظ محیط‌زیست روستا.

بعد از شناسایی شاخص‌های تحقیق با استفاده از تکنیک دلفی و مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی و همچنین مصاحبه با خبرگان محلی و منطقه‌ای گویه‌های این شاخص‌ها مشخص شد که در جدول شماره (۱) آورده شده‌است که شامل ۶ شاخص: ایجاد و افزایش اشتغال با ۴ گویه، ارتقای سطح درآمد و رفاه مردم با ۳ گویه، افزایش سرمایه‌گذاری با ۳ گویه، احساس رضایت جامعه محلی با ۴ گویه، حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی با ۵ گویه و حفظ محیط‌زیست با ۵ گویه است که جدول شماره (۱) علاوه بر معرفی شاخص‌ها و گویه‌های تحقیق، میزان همسانی و سازگاری درونی گویه‌ها که با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شده‌بود، به تفکیک

ارتباطات گروهی، جمع‌آوری گروهی اطلاعات، آموزش گروه پاسخ‌دهنده، تعیین سیاست‌ها، تخصیص منابع و اجماع یا توافق گروهی نیز به کار می‌رود (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۰۱).

مربوط به شاخص حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی (۰/۹۲) بالاترین پایایی و سؤالات مربوط به شاخص حفظ محیط‌زیست روستا (۰/۷۶) پایین‌ترین میزان پایایی را نشان می‌دهند.

شاخص‌ها آورده شده‌است. ضریب کرونباخ آلفا برای سنجش میزان هماهنگی درونی نگرش‌ها، قضاوت‌ها و معیارها در یک پرسشنامه به کار می‌رود. نتیجه به دست آمده از محاسبه آلفای کرونباخ نشان‌دهنده تأیید پایایی سؤالات پرسشنامه است که سؤالات

جدول ۱. شاخص‌ها و گویه‌های تبیین‌کننده تأثیر بوم‌گردی در توسعه روستایی و میزان آلفای کرونباخ آن‌ها

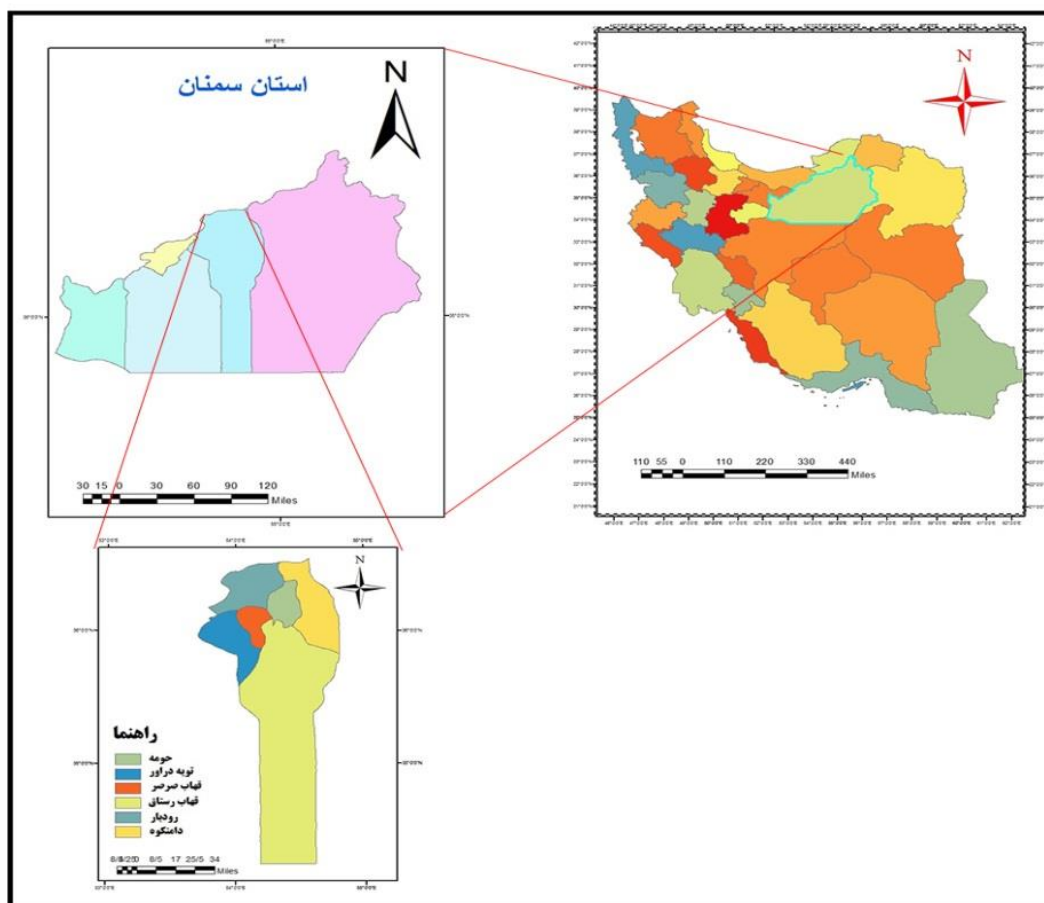
آلفای کرونباخ	گویه‌ها	شاخص‌ها
۰/۸۵	کاهش نرخ بیکاری فصلی و دائمی، اشتغال زنان و جوانان در مشاغل گردشگری، افزایش فرصت‌های شغلی وابسته به بوم‌گردی، ایجاد بنگاه‌های اقتصادی کوچک	ایجاد و افزایش اشتغال (x1)
۰/۷۸	افزایش درآمد شاغلان (مستقیم و غیرمستقیم) در بخش گردشگری، افزایش درآمد و قدرت خرید روستاییان، افزایش توانایی خانوارها برای تهیه مایحتاج زندگی	ارتقای سطح درآمد و رفاه مردم (x2)
۰/۸۲	افزایش سرمایه‌گذاری در تأسیسات زیربنایی، جذب سرمایه‌های بخش خصوصی، فراهم کردن مشوق‌های مادی در جهت جذب سرمایه در بخش بوم‌گردی	افزایش سرمایه‌گذاری (x3)
۰/۸۱	افزایش ماندگاری جامعه محلی در روستاها، کاهش نرخ مهاجرت، کاهش نرخ بیکاری، افزایش سطح آموزش و بهداشت	احساس رضایت جامعه محلی (x4)
۰/۹۲	حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی - تاریخی روستا، حمایت از صنایع بومی و دستی روستا، حمایت از آداب و رسوم روستا در مراسم‌های مختلف، حفظ غذاهای بومی و بازی‌های محلی، مشارکت مردم در طرح‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری روستایی	حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی (x5)
۰/۷۶	بهبود کیفیت خدمات‌رسانی به گردشگران، بهبود کیفیت خدمات در خانه‌های بوم‌گردی، افزایش سهولت دسترسی به روستاها، حفظ محیط‌زیست روستا و جلوگیری از آلودگی منابع آب و خاک	حفظ محیط‌زیست روستا (x6)

منبع: (یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸)، عنابستانی، گیاهی و جوانشیر، ۱۳۹۷؛ روشعلی و ریاحی ۱۳۹۷؛ سلمان ماهینی و همکاران، ۱۳۸۸؛ نسترن و حجه‌فروش، ۱۳۹۱

محدوده مورد پژوهش

شهرستان دامغان از شهرستان‌های استان سمنان است. مرکز آن شهر دامغان و شامل دو بخش مرکزی و امیرآباد است. بخش مرکزی شهرستان شامل دهستان‌های حومه، دامن کوه و رودبار و بخش امیرآباد شامل دهستان‌های تویه دروار، قهاب رستاق و قهاب صرصر است. غار شیربند، چشمه‌علی، جنگل سیاه‌خانی، تنگه زندان، منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما، آبشار نسرוא، منطقه و چشمه انگورستانی، کویر رملی،

گردکوه، چشمه قلقل، چشمه کلاشان، کویر نمک حاج علیقلی، کویر مرکزی، جاده جندق به معلمان، تپه‌ها و کوه‌های مریخی روستای معلمان، چشمه پیرخوشدر، تنگه دروار، غار چاه دیو، کویر مرکزی و آثار متعدد تاریخی - فرهنگی جاذبه‌های گردشگری به‌ویژه بوم‌گردی روستایی را در این منطقه تشکیل می‌دهند (سایت اداره میراث فرهنگی و گردشگری استان سمنان).

نقشه ۱. موقعیت نسبی منطقه مورد مطالعه

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۹)

افراد داری لیسانس بالاترین درصد تحصیلات را در این پژوهش به خود اختصاص داده‌اند. جدول ۲ نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل پرسشنامه SWOT را نشان می‌دهد که از تعداد ۱۵ نفر کارشناس، ۶۶/۶۷ درصد (۱۰ نفر) را مردان و ۳۳/۳۳ درصد (۵ نفر) را زنان تشکیل داده‌اند و ۱۳/۳۳ درصد از پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی، ۵۳/۳۳ درصد دارای مدرک کارشناس ارشد و ۳۳/۳۴ درصد دارای مدرک دکترا بوده‌اند.

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل پرسشنامه تکنیک WASPAS در قسمت ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نشان می‌دهد که از تعداد پاسخگویان ۶۸/۱۸ درصد (۱۰۵ نفر) را مردان و ۳۱/۸۲ درصد (۴۹ نفر) را زنان تشکیل داده‌اند. همچنین توزیع فراوانی پاسخگویان را براساس سن، مورد بررسی قرار می‌دهد که افراد در رده سنی بین ۵۵-۶۴/۹۵ سال، بیشترین میزان از پاسخ‌دهندگان را شامل شده‌اند و ۳۷/۶۶ درصد از پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی بوده‌اند که از این رو

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

SWOT		WASPAS			
درصد فراوانی	تحصیلات	درصد فراوانی	تحصیلات	درصد فراوانی	گروه‌های سنی (سال)
۱۳/۳۳	لیسانس	۲۰/۷۸	زیر دیپلم	۳/۲۵	زیر ۱۸ سال
۵۳/۳۳	فوق لیسانس	۲۲/۰۸	دیپلم	۴/۵۵	۱۸-۲۴/۹۵
۳۳/۳۴	دکتر	۳۷/۶۶	لیسانس	۷/۱۴	۲۵-۳۴/۹۵
-	-	۱۱/۶۹	فوق لیسانس	۲۰/۷۸	۳۵-۴۴/۹۵
-	-	۷/۷۹	دکتر	۲۲/۷۲	۴۵-۵۴/۹۵
-	-	-	-	۳۳/۷۷	۵۵-۶۴/۹۵
-	-	-	-	۷/۷۹	۶۵ به بالا
۱۰۰	جمع	۱۰۰	جمع	۱۰۰	جمع

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

مورد مطالعه از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد، مراحل انجام تحقیق به شرح ذیل است:
در مرحله اول، برای بررسی وضعیت بوم‌گردی در دهستان‌های بخش مرکزی شهرستان دامغان، ابتدا با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای میزان هر یک از شاخص‌های تحقیق، مورد آزمون قرار گرفت و در نهایت با ترکیب آن‌ها وضعیت کلی منطقه، مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت (جدول ۳).

یافته‌های تحقیق

تحلیل عملکرد بوم‌گردی در توسعه روستایی

در گام اول براساس معیارهای تحقیق که با استفاده از تکنیک دلفی به‌دست‌آمد و در جدول شماره یک آورده شده‌است، برای بررسی وضعیت بوم‌گردی در منطقه مورد مطالعه با استفاده از شاخص‌های تحقیق و مقایسه میانگین وضع موجود این شاخص‌ها در منطقه

جدول ۳. نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای در بررسی وضعیت شاخص‌های تحقیق در ارتباط با توسعه بوم‌گردی روستایی

شاخص‌ها	t	Sig. (2-tailed)	اختلاف میانگین	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
ایجاد و افزایش اشتغال	۲۴/۷	۰/۰۰۰	۰/۰۷۷	۳/۰۷	۱/۵	۰/۱۲۴۴
ارتقای سطح درآمد و رفاه مردم	۲۹/۲	۰/۰۰۰	۰/۳۲۴	۳/۳۲	۱/۴	۰/۱۱۳۹
افزایش سرمایه‌گذاری	۲۵/۵	۰/۰۰۰	-۰/۱۵۵	۲/۸۹۴	۱/۴	۰/۱۱۱۷
احساس رضایت جامعه محلی	۳۰/۷	۰/۰۰۰	۰/۲۹۸	۳/۲۹	۱/۳	۰/۱۰۷۴
حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی	۲۸/۲	۰/۰۰۰	۰/۱۲۳	۳/۱۲	۱/۳	۰/۱۱۰۶
حفظ محیط‌زیست روستا	۲۵/۱	۰/۰۰۰	-۰/۰۵۸	۲/۹۵	۱/۵	۰/۱۱۶۹

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

درآمد و رفاه مردم (۰/۳۲۴)، شاخص احساس رضایت جامعه محلی (۰/۲۹۸) و شاخص حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی (۰/۱۲۳) نشان

براساس جدول شماره ۳، مقایسه خدمت‌موسط گوپه‌ها و میانگین وضع موجود (اختلاف میانگین) در شاخص ایجاد و افزایش اشتغال (۰/۰۷۷)، شاخص ارتقای سطح

براساس شاخص‌های تحقیق که از طریق پرسشنامه گردآوری شده بودند، مشخص شد و ماتریس وضع موجود تشکیل داده شد و سپس براساس روش بی‌مقیاس شده خطی، داده‌های اولیه بی‌مقیاس شدند که برای شاخص‌های مثبت (همسو) از طریق فرمول زیر^۱:

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max(x_{ij})}$$

و برای شاخص‌های منفی (غیرهمسو) از طریق فرمول زیر اقدام شد:

$$r_{ij} = \frac{\text{Min}(x_{ij})}{x_{ij}}$$

سپس شاخص‌های تحقیق با استفاده از روش آنتروپی^۲ شانون موردسنجش و وزن‌دهی قرار گرفتند و در مرحله بعد، برآورد واریانس مقادیر معیارهای استاندارد شده اولیه از طریق فرمول زیر انجام شد:

$$\delta^2(\bar{x}_{ij}) = (0.05\bar{x}_{ij})^2$$

محاسبه مقادیر $\sigma^2(Q_i^{(1)})$ و $\sigma^2(Q_i^{(2)})$ از طریق فرمول‌های زیر صورت گرفت:

$$\sigma^2(Q_i^{(1)}) = \sum_{j=1}^n w_j^2 \sigma^2(\bar{x}_{ij}),$$

$$\sigma^2(Q_i^{(2)}) = \sum_{j=1}^n \left(\frac{\prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}}{(\bar{x}_{ij})^{w_j} (\bar{x}_{ij})^{(1-w_j)}} \right)^2 \sigma^2(\bar{x}_{ij}).$$

در مرحله نهایی، به منظور رتبه‌بندی گزینه‌ها مقدار عددی λ و Q_i از طریق فرمول‌های زیر محاسبه می‌شود:

۱. حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱۷

2. Entropy

می‌دهد که میانگین وضع موجود این شاخص‌ها بالاتر از خدمت‌موسط گویه‌ها است (با توجه به استفاده از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت خدمت‌موسط در این پژوهش عدد ۳ در نظر گرفته شده است) و بنابراین می‌شود استنباط کرد که دهستان‌های شهرستان دامغان از نظر شاخص‌های ایجاد و افزایش اشتغال، ارتقای سطح درآمد و رفاه مردم، احساس رضایت جامعه محلی و حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی در زمینه توسعه بوم‌گردی روستایی در وضعیت مناسبی قرار دارند و عملکرد مدیران و مسئولان در یک سال اخیر در زمینه توسعه خانه‌های بوم‌گردی و پاکسازی، مرمت و بهسازی بافت تاریخی روستا، جذب بالای گردشگر، افزایش نرخ اشتغال، افزایش میزان درآمد، مشارکت مردم در مراحل مختلف توسعه گردشگری در روستا، بهره‌گیری از نیروهای متخصص، ایجاد فرصت‌های برابر اشتغال، همیاری اهالی روستا، مستندسازی جاذبه‌ها و آثار تاریخی- فرهنگی در این مدت، تأییدکننده نتایج این آزمون است. مقایسه خدمت‌موسط گویه‌ها و میانگین وضع موجود (اختلاف میانگین) در شاخص‌های افزایش سرمایه‌گذاری (۰/۱۵۵-) و حفظ محیط‌زیست روستا (۰/۰۵۸-) نشان می‌دهد که میانگین وضع موجود در این شاخص‌ها کمتر از خدمت‌موسط گویه‌هاست و این بدان معنی است که دهستان‌های شهرستان دامغان از لحاظ این شاخص‌ها در وضعیت مطلوبی قرار ندارد.

در مرحله دوم، با توجه به گسترش روزافزون بوم‌گردی و خانه‌های بوم‌گردی در مناطق روستایی شهرستان دامغان و به‌ویژه بخش مرکزی این شهرستان و حساسیت موضوع از نظر مردم محلی و مسئولان شهرستان، در این پژوهش برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر به منظور تحلیل عملکرد بوم‌گردی در توسعه روستایی از تکنیک ارزیابی تولید وزنی تجمعی استفاده شده است. بدین منظور ابتدا امتیاز هر روستا

$$\lambda = \frac{\sigma^2(Q_i^{(2)})}{\sigma^2(Q_i^{(1)}) + \sigma^2(Q_i^{(2)})}$$

$$Q_i = \lambda Q_i^{(1)} + (1 - \lambda) Q_i^{(2)} = \lambda \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j + (1 - \lambda) \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}, \lambda = 0, 0.1, \dots, 1. (6)$$

جدول ۴: ماتریس بی‌مقیاس شده براساس روش بی‌مقیاس شده خطی

X6	X5	X4	X3	X2	X1	گزینه/شاخص
۱	۰/۷۵	۱	۱	۱	۱	تویه دروار
۰/۱۸	۰/۵	۰/۶۷	۱	۰/۷۵	۰/۸	قهاب رستاق
۰/۱۶	۰/۷۵	۰/۶۷	۰/۶۷	۰/۷۵	۰/۶	دامنکوه
۰/۱۶	۰/۲۵	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۵	۰/۴	قهاب صرصر
۰/۴	۱	۰/۳۳	۰/۶۷	۰/۵	۰/۸	حومه
۰/۱۶	۰/۵	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۲۵	۰/۴	رودبار

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۵: محاسبه وزن شاخص‌ها با استفاده از روش انتروپی شانون

وزن شاخص	مولفه	ردیف
۰/۱۷۷	ایجاد و افزایش اشتغال	۱
۰/۱۶	ارتقای سطح درآمد و رفاه مردم	۲
۰/۱۶	افزایش سرمایه‌گذاری	۳
۰/۲۲	احساس رضایت جامعه محلی	۴
۰/۱۲۷	حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی	۵
۰/۱۵۶	حفظ محیط‌زیست روستا	۶

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۶: مقادیر مربوط به واریانس نرمالیزه شده

X6	X5	X4	X3	X2	X1	گزینه/شاخص
۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۱۴	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۲۵	تویه دروار
۰/۰۰۰۰۱۶	۰/۰۰۰۰۶۲	۰/۰۰۱۱	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۱۴	۰/۰۰۰۰۱۶	قهاب رستاق
۰/۰۰۰۰۹	۰/۰۰۱۴	۰/۰۰۱۱	۰/۰۰۱۱	۰/۰۰۱۴	۰/۰۰۰۰۹	دامنکوه
۰/۰۰۰۰۹	۰/۰۰۰۰۱۵	۰/۰۰۰۰۲۷	۰/۰۰۰۰۲۷	۰/۰۰۰۰۶۲	۰/۰۰۰۰۴	قهاب صرصر
۰/۰۰۰۰۴	۰/۰۰۰۰۲۵	۰/۰۰۰۰۲۷	۰/۰۰۱۱	۰/۰۰۰۰۶۲	۰/۰۰۰۰۱۶	حومه
۰/۰۰۰۰۹	۰/۰۰۰۰۶۲	۰/۰۰۰۰۲۷	۰/۰۰۰۰۲۷	۰/۰۰۰۰۱۵	۰/۰۰۰۰۴	رودبار

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۷. مقادیر محاسبه شده $\sigma^2(Q_i^{(1)})$ و $\sigma^2(Q_i^{(2)})$

گزینه/شاخص	$\sigma^2(Q_i^{(1)})$	$\sigma^2(Q_i^{(2)})$
تویه دروار	۰/۰۰۰۴۰۳	۰/۰۰۰۴۲۴
قهاب رستاق	۰/۰۰۰۱۲	۰/۰۰۰۲۴۶
دامنکوه	۰/۰۰۰۱۶۸	۰/۰۰۰۳۵۴
قهاب صرصر	۰/۰۰۰۰۳۱	۰/۰۰۰۳۰۳
حومه	۰/۰۰۰۰۷۲	۰/۰۰۰۲۶۲
رودبار	۰/۰۰۰۰۲۸	۰/۰۰۰۲۶۱

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۸: مقادیر محاسبه شده λ و Q_i و رتبه‌بندی گزینه‌ها

گزینه/شاخص	λ	Q_i	رتبه‌بندی گزینه‌ها
تویه دروار	۰/۵۱۲	۰/۹۶۳	۱
قهاب رستاق	۰/۶۷۲	۰/۷۴۵	۲
دامنکوه	۰/۶۷۹	۰/۶۶۰	۳
قهاب صرصر	۰/۸۸۰	۰/۴۵۷	۵
حومه	۰/۷۸۴	۰/۵۵۳	۴
رودبار	۰/۶۷۰	۰/۴۲۹	۶

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و تاریخی بیشتری برخوردار است.

تحلیل استراتژیک توسعه بوم‌گردی روستایی
 تکنیک SWOT یک ابزار تحلیلی برای شناخت چهار عامل مهم و اثرگذار بر یک فعالیت اقتصادی است و از آن جهت که شناخت عوامل چهارگانه سوات در راستای کاهش ضعف‌ها، تهدیدها و بهبود قوت‌ها و فرصت‌ها امری اجتناب‌ناپذیر است؛ از این رو به منظور ارائه راهکارها و تحلیل استراتژیک توسعه بوم‌گردی روستایی در محدوده مورد مطالعه، از این تکنیک استفاده شده است.

مطابق با جدول شماره ۸ و براساس تکنیک WASPAS، بوم‌گردی در دهستان تویه دروار (در این دهستان، Q_i معادل ۰/۹۶۳ است) بیشترین تأثیر را در روند توسعه روستاهای این دهستان داشته و دهستان رودبار (در این دهستان، Q_i معادل ۰/۴۲۹ است) کمترین تأثیر را داشته است. دهستان تویه دروار شامل روستاهای صح، دروار، تویه، دهخدا و دشتبو است که منطقه وسیع و سرسبزی است که اطراف آن را کوه‌های آرسم، سرخ کوه، شورو، صبور، یک اوروس و سفیدکوه احاطه کرده است و چشمه‌های متعددی در این منطقه جاری است که مهم‌ترین آن‌ها انگورستانی و قلقل است و به‌طور کلی می‌توان گفت دهستان تویه دروار نسبت به سایر دهستان‌های این بخش از

جدول ۹. ماتریس ارزیابی عوامل داخلی بوم‌گردی روستایی (روستاهای بخش مرکزی شهرستان دامغان)

شاخص	عوامل داخلی	ضریب	رتبه	امتیاز
نقاط قوت	دسترسی آسان به روستاها و شرایط مناسب راه‌های ارتباطی	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
	بالابودن امنیت و احساس امنیت اجتماعی در روستاها	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
	دسترسی آسان و مناسب به جاذبه‌های گردشگری منطقه	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
	وجود چشم‌اندازهای متعدد طبیعی و بکر کویری و کوهستانی	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
	امکان انجام کویرنوردی و کوهنوردی	۰/۰۷	۳	۰/۲۱
	وجود خانه‌های بوم‌گردی متعدد در منطقه با کیفیت مطلوب	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
جمع				۱/۶۳
نقاط ضعف	کمبود نیروی انسانی آموزش‌دیده	۰/۰۵	۲	۰/۱۰
	کمبود تابلوهای اطلاع‌رسانی به گردشگران	۰/۰۵	۱	۰/۰۵
	کمبود خدمات بهداشتی درمانی	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
	کمبود برنامه‌ها و جشنواره‌های فرهنگی و تبلیغاتی برای شناسایی منطقه	۰/۰۷	۱	۰/۰۷
جمع				۰/۳۸

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

جدول ۱۰: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی بوم‌گردی روستایی (روستاهای بخش مرکزی شهرستان دامغان)

شاخص	عوامل خارجی	ضریب	رتبه	امتیاز
فرصت‌ها	توجه به منطقه در سندهای فرادستی	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
	قرارگرفتن در مسیر ترانزیتی تهران مشهد و نزدیکی به استان‌های شمالی	۰/۰۷	۳	۰/۲۱
	مشوق‌های مالی دولت برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
	فراهم‌شدن زمینه کارآفرینی و اشتغال‌زایی برای جوانان	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
	تقویت هویت اجتماعی و اعتمادبه‌نفس جوانان	۰/۰۸	۴	۰/۳۲
جمع				۱/۴۳
تهدیدها	کمبود پژوهش مناسب در جهت توسعه گردشگری با توجه به شاخص‌های توسعه پایدار	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
	آسیب‌پذیر شدن فرهنگ بومی و قومی	۰/۰۷	۱	۰/۰۷
	آسیب‌پذیری محیط‌زیست روستاها	۰/۰۷	۲	۰/۱۴
جمع				۰/۳۷

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

از ارزیابی ماتریس عوامل خارجی حاکی از این است که امتیاز به دست آمده ۱/۸ است؛ از این رو با توجه به امتیاز نهایی عوامل فرصت که ۱/۴۳ و عوامل تهدید که ۰/۳۷ است، باید نتیجه گرفت که فرصت‌ها بر تهدیدات غلبه دارد؛ پس باید راهبردهایی را تنظیم کرد که بتوانند با تهدیدها مقابله کرده و حداکثر استفاده را از فرصت‌های پیش‌رو داشته باشند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر این واقعیت است که امتیاز حاصل از ارزیابی عوامل داخلی برابر با ۲/۰۱ است که ۱/۶۳ آن جمع امتیازات نقاط قوت و ۰/۳۸ مجموع امتیازات نقاط ضعف است؛ از این رو نقاط قوت نسبت به نقاط ضعف دارای برتری هستند؛ پس در برنامه‌های راهبردی توسعه باید با اتکاء به نقاط قوت، نقاط ضعف را به حداقل رساند یا آن‌ها را برطرف کرد. نتایج حاصل

جدول ۱۱. ترکیب عوامل و تعیین راهبرد برتر در بوم‌گردی روستایی و ترکیب آن‌ها

ضعف - فرصت WO	قوت - تهدید ST	ضعف - تهدید WT	قوت - فرصت SO
۱/۸۱	۲/۰۰	۰/۷۵	۳/۰۶
استراتژی انطباقی	استراتژی انقباضی	استراتژی تدافعی	استراتژی تهاجمی

(منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۸)

براساس یافته‌های جدول شماره ۱۱، استراتژی تهاجمی به منظور توسعه بوم‌گردی روستایی بالاترین امتیاز را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۲. راهبردها و استراتژی‌های توسعه بوم‌گردی روستایی در منطقه مورد مطالعه

عوامل داخلی / عوامل خارجی	قوت‌ها	ضعف‌ها
فرصت‌ها	<p>استراتژی تهاجمی SO</p> <ul style="list-style-type: none"> - تأکید بر فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد و مشارکت بخش خصوصی به منظور افزایش ضریب موفقیت روستاها - جذب و تقویت عوامل سرمایه‌گذار (بخش خصوصی و دولتی) در جهت توسعه تأسیسات گردشگری - بسترسازی در زمینه پذیرش عملکردهای جدید و آموزش منابع انسانی 	<p>استراتژی انطباقی WO</p> <ul style="list-style-type: none"> - تقویت تعامل فضایی بین سکونتگاه‌های روستایی - توانمندسازی جامعه محلی و مدیریت محلی در توسعه گردشگری - بهبود سطح خدمات ارتباطی، آموزشی، بهداشتی و... در روستاها
تهدیدها	<p>استراتژی (انقباضی) تنوع‌بخشی ST</p> <ul style="list-style-type: none"> - تأکید بر برنامه‌ریزی توسعه روستاها بر اشتغال‌زایی و درآمد پایدار از طریق توسعه گردشگری - تأکید بر تعیین حد مطلوب جمعیت گردشگر و ظرفیت‌پذیری روستاها - ارائه شیوه‌های نوین بازاریابی و تبلیغات به منظور معرفی و شناخت منطقه در جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی 	<p>استراتژی تدافعی WT</p> <ul style="list-style-type: none"> - سرمایه‌گذاری در جهت بهبود ساختارهای فنی و انسانی مورد نیاز و توانمندسازی بخش خصوصی در جهت سرمایه‌گذاری - تربیت نیروی انسانی متخصص و ماهر در زمینه‌های فعالیت‌های گردشگری

نتیجه‌گیری

پرداختن به موضوع بوم‌گردی روستایی و اثراتی که بر توسعه روستاها دارد، به‌ویژه در دهستان‌های شهرستان دامغان که علی‌رغم داشتن پتانسیل‌های فراوان طبیعی کوهستانی و کویری از لحاظ گردشگری دارای مشکلات متعددی است؛ از جمله عدم شناخت سرمایه‌گذاران بخش خصوصی از پتانسیل‌های گردشگری روستایی در این منطقه، کمبود امکانات بهداشتی و رفاهی، نقش متولی‌گری دولت در صنعت گردشگری روستایی و تبلیغ و اطلاع‌رسانی ناکافی در سطح ملی و بین‌المللی. حرکت به سوی شیوه‌های مطلوب مدیریتی می‌تواند با

مدیریت بهینه و مطلوب، همگام با توسعه بوم‌گردی به توسعه درخور در روستاها دست‌یافت که روستاها، هم از مواهب اقتصادی توسعه بهره‌مند شوند و هم بتوانند از محیط‌زیست روستا و فرهنگ غنی بومی خود حفاظت کنند که از این نظر یعنی توجه به اکوتوریسم در روند توسعه روستایی با نتایج پژوهش‌های سلمان ماهینی (۱۳۸۸) و هاشمی (۱۳۸۹) همخوانی دارد. براساس آزمون t تک‌نمونه‌ای، مقایسه حدمتوسط گویه‌ها و میانگین وضع موجود (اختلاف میانگین) در شاخص‌های ایجاد و افزایش اشتغال، ارتقای سطح درآمد و رفاه مردم، احساس رضایت جامعه محلی و

همان‌گونه که انجام پذیرد و به منظور نگهداشت جمعیت در روستاها و تنوع‌بخشی به اقتصاد روستاییان ضروری است. علاوه بر اینکه کشاورزی محور توسعه روستاها در نظر گرفته می‌شود، در کنار آن گردشگری به منظور بهبود سطح درآمد و رفاه جامعه روستایی و بهبود وضعیت اقتصادی آنان مورد توجه قرار بگیرد. نتیجه به دست آمده از مدل تحلیلی سوات نشان می‌دهد که نقاط قوت و فرصت‌ها بر نقاط ضعف و تهدیدها برتری دارند؛ بنابراین استراتژی تهاجمی به منظور توسعه بوم‌گردی روستایی در این منطقه ارائه می‌شود که از این رو راهبردها و استراتژی‌های الف) جذب و تقویت عوامل سرمایه‌گذار (بخش خصوصی و دولتی) در جهت توسعه تأسیسات گردشگری؛ ب) تأکید بر فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد و مشارکت بخش خصوصی به منظور افزایش ضریب موفقیت روستاها؛ ج) بسط‌سازی در زمینه پذیرش عملکردهای جدید و آموزش منابع انسانی پیشنهاد می‌شوند.

منابع

ابراهیم‌زاده، عیسی؛ ملکی، گل آفرین؛ فرهادی نژاد، حسین (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری با تأکید بر توسعه پایدار در ناحیه خرم‌آباد. مجله جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، صاحب امتیاز دانشگاه سیستان و بلوچستان، دوره ۵، شماره ۱۴، صص ۱-۲۴.

https://gaij.usb.ac.ir/article_1911.html

احسانی، امیرھوشنگ (۱۳۹۴). گردشگری کاربردی مفاهیم و مدل‌ها. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، تعداد صفحات ۳۵۶.

<https://press.ut.ac.ir>

احمدی، نسیم (۱۳۸۸). معرفی و نقد روش دلفی. کتاب ماه علوم اجتماعی، صاحب امتیاز خانه کتاب، شماره ۲۲، صص ۱۰۰-۱۰۹.

<http://ensani.ir/fa/article/journal-number/18865/>

باقرنیا، آذین، احمدیان، رضا (۱۳۹۳). مبانی گردشگری فرهنگی. تهران: انتشارات تیسرا.

حمایت و حراست از الگوهای اجتماعی و میراث فرهنگی نشان می‌دهد که میانگین وضع موجود این شاخص‌ها بالاتر از حدمتوسط گویه‌هاست و منطقه مورد مطالعه از نظر این شاخص‌ها در زمینه توسعه بوم‌گردی روستایی در وضعیت مناسبی قرار دارند و مقایسه حدمتوسط گویه‌ها و میانگین وضع موجود (اختلاف میانگین) در شاخص‌های افزایش سرمایه‌گذاری (۰/۱۵۵-) و حفظ محیط‌زیست روستا (۰/۰۵۸-) نشان می‌دهد که میانگین وضع موجود در این شاخص‌ها کمتر از حدمتوسط گویه‌ها بوده و این بدان معنی است که منطقه مورد مطالعه از لحاظ این شاخص‌ها در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. به منظور تحلیل عملکرد بوم‌گردی در توسعه روستایی از تکنیک ارزیابی تولید وزنی تجمعی استفاده شد که نتیجه این تکنیک نشان می‌دهد که بوم‌گردی در دهستان تویه دروار (در این دهستان، Q_1 معادل ۰/۹۶۳ است) بیشترین تأثیر را در روند توسعه روستاهای این دهستان داشته‌است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بهبود قوانین و طرح‌های فرادستی که بتواند نقش تسهیلگر در فعالیت بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری را داشته باشد، در روند توسعه بوم‌گردی روستایی در منطقه مورد مطالعه باید مورد توجه قرار بگیرد و زمینه برای حمایت قانونی از بخش خصوصی فراهم شود که با نتیجه تحقیق‌گذاری و حبیبی (۱۳۹۰) همخوانی دارد. ایجاد مدیریت یکپارچه و مناسب در جهت تبلیغات درست و صحیح به منظور جذب گردشگر باید مورد توجه قرار بگیرد که ضعف مدیریت زیرساخت‌ها در منطقه مورد مطالعه روند توسعه را با کندی مواجه کرده‌است که با نتیجه پژوهش ده‌چشمه زنگی‌آبادی (۱۳۸۷) هم‌پوشانی دارد. به موازات افزایش توجه دولت به سرمایه‌گذاری در این بخش مهم از اقتصاد کشور، ضروری است تا فعالیت‌های موازی سازمان‌های دست‌اندرکار مدیریت شده و به صورت مکمل و

امتیاز دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، سال دوم، شماره اول،
صص ۳۳-۶۳

https://jrur.ut.ac.ir/article_22749.html

حاجی نژاد، علی؛ فتاحی، احدالله؛ پایدار، ابوذر. (۱۳۹۴). کاربرد مدل‌ها و فنون تصمیم‌گیری در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی روستایی، شهری و گردشگری. انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران.

<http://www.isba.ir/MainPage.aspx?ID=6564&kind=6&bcode=54>

حاجی نژاد، علی؛ یاری، منیر (۱۳۹۲)، برنامه‌ریزی راهبردی اکوتوریسم با استفاده از مدل ترکیبی سوات - تاپسیس مورد: پارک جنگلی بلوران کوه‌دشت، جغرافیا و توسعه، صاحب امتیاز دانشگاه سیستان و بلوچستان، دوره ۱۱، شماره ۳۲: ۱۷۷-۱۹۱

https://gdij.usb.ac.ir/article_1171.html

حسام، مهدی؛ رضوانی، محمد رضا، فرجی سبکبار، حسنعلی؛ باستانی، سوسن (۱۳۹۵). سنجش وضعیت توسعه کارآفرینی گردشگری در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، صاحب امتیاز دانشگاه تهران، دوره ۴۸، شماره ۴، صص ۶۰۳-۶۱۶.

https://jhgr.ut.ac.ir/article_51279.html

درام، اندی؛ مور، آلن (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی و مدیریت اکوتوریسم، جلد دوم. ترجمه: محسن رنجبر. انتشارات آئیژ، تهران.

https://www.adinehbook.com/gp/product/9649702964/ref=sr_1_1000_title_1

رحمانی، ولی‌الله؛ مولایی هشتجین، نصرالله؛ آمار، تیمور (۱۳۹۵). تحلیل راهبردی گردشگری روستایی نواحی غرب مازندران در راستای توسعه پایدار روستایی. اقتصاد و فضا و توسعه روستایی، صاحب امتیاز دانشگاه خوارزمی، سال ۵، شماره ۳، صص ۱۳۵-۱۵۱.

<https://serd.khu.ac.ir/article-1-2624-fa.html>

رضوانی، محمدرضا؛ بیات، ناصر (۱۳۹۳). تحلیل جایگاه گردشگری روستایی در برنامه‌های کلان توسعه کشور (با تأکید بر برنامه‌های پنج‌ساله توسعه ملی). مجله برنامه‌ریزی توسعه

<http://library.alzahra.ac.ir:8080/site/catalogue/282489>

بدری، سید علی؛ رحمانی، خلیل؛ سجاسی قیداری، حمدالله؛ حسن پور، امید (۱۳۹۴). راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان، مجله پژوهش‌های روستایی، صاحب امتیاز دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، سال ۲، شماره ۲، صص ۳۱-۵۴.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=143468>

برقی، حمید؛ کاظمی، زینب؛ سوری، فرشاد؛ مسیبی، سمانه (۱۳۹۱). ارزیابی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های مؤثر در بازاریابی توریسم روستایی با آمیخته بازاریابی (مطالعه موردی: شهرستان‌های آمل، بابل، بابلسر و ساری)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، صاحب امتیاز دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، سال دوم، شماره ۶، صص ۳۱-۴۱.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=186731>

بهرامی، رحمت‌الله؛ حبیبی، کیومرث؛ قادری، رضا (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری روستایی، مجله پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، صاحب امتیاز دانشگاه پیام نور، دوره ۲، شماره ۳، صص ۶۱-۷۴.

http://grup.journals.pnu.ac.ir/article_53.html

پاپ‌زن، عبدالحمید؛ قبادی، پرستو؛ زرافشانی، کیومرث (۱۳۸۹). مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیانی (مورد: روستای حریر، استان کرمانشاه). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، صاحب امتیاز دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، دوره ۱، شماره ۳، صص ۲۵-۵۳.

https://jrur.ut.ac.ir/article_22179.html

پور طاهری، مهدی، پاشا نژاد، احسان، احمدی، حسن (۱۳۹۵). ارزیابی میزان روایی روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه در تعیین پهنه‌های مناسب شهری مطالعه موردی: شهرستان آذر شهر، مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضا، صاحب امتیاز دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۲۰، شماره ۱: ۲۰-۱.

<https://hmsp.modares.ac.ir/article-21-2428-fa.html>

جمعه پور، محمود؛ احمدی، شکوفه. (۱۳۹۰). تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، صاحب

شاطریان، محسن؛ کیانی، صدیقه؛ غلامی، یونس؛ منتصری، زهرا (۱۳۹۶). اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه طبیعت‌گردی روستاهای بخش برزک-کاشان با تلفیق تکنیک‌های ANP و DEMATEL، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، صاحب امتیاز دانشگاه خوارزمی، سال ۱۷، شماره ۴۴، صص ۱۳۱-۱۵۴.

<https://jgs.khu.ac.ir/article-1-2754-fa.html>

شاکری‌زاده، ابراهیم؛ مهدوی، فاطمه. (۱۳۹۴). تعیین قابلیت و توان بوم‌شناختی شهرستان رودان به‌منظور کاربری طبیعت‌گردی با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره. پژوهش‌های جغرافیای طبیعی، صاحب امتیاز دانشگاه تهران، دوره ۴۷، شماره ۲، صص ۳۱۷-۳۳۲.

https://jphgr.ut.ac.ir/article_54466.html

شایان، سیاوش؛ پارسایی، اسماعیل (۱۳۸۶). امکان‌سنجی نواحی مستعد توسعه اکوتوریسم در استان کهگیلویه و بویراحمد. فصلنامه مدرس علوم انسانی، صاحب امتیاز دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۱۱، شماره ۵۳، صص ۱۵۳-۱۸۱.

<https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=86444>

صدر موسوی، میرستار؛ دخیلی کهنمویی، جواد (۱۳۸۳). درآمدی بر برنامه‌ریزی تفریحگاه‌های توریستی. نشریه دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، صاحب امتیاز دانشگاه تبریز، سال سوم، شماره پیاپی ۱۷، صص ۹۱-۱۱۳.

<http://ensani.ir/fa/article/264534>

صیدائی، اسکندری؛ رستمی، شهین (۱۳۹۱). سنجش تأثیرات اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی توسعه گردشگری (نمونه موردی: شهر کرمانشاه). فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، صاحب امتیاز دانشگاه اصفهان، سال دوم، شماره سوم، صص ۹۵-۱۱۰.

https://sppl.ui.ac.ir/article_15940.html

ضرابی، اصغر؛ اسلامی پریخانی، صدیف (۱۳۹۰). سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان مشکین‌شهر). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، صاحب امتیاز دانشگاه تهران، شماره ۷۵، صص ۳۷-۵۲.

https://jhgr.ut.ac.ir/article_24485.html

فرجی‌راد، عبدالرضا؛ احسانی، افسانه (۱۳۹۰). بررسی اقامتگاه‌های محلی بر ارتقای سطح زندگی جامعه محلی (با

گردشگری، صاحب امتیاز دانشگاه مازندران، دوره ۳، شماره ۹، صص ۱۱-۳۰.

http://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_714.html

رضوانی، علی اصغر (۱۳۸۲). نقش اکوتوریسم در حفاظت محیط‌زیست. محیط‌شناسی، صاحب امتیاز دانشگاه تهران، دوره ۲۹، شماره ۳۱، صص ۱۱۵-۱۲۳.

https://jes.ut.ac.ir/article_11036.html

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ قادری، اسماعیل (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای). فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا (مدرس علوم انسانی)، صاحب امتیاز دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۶، شماره ۲، صص ۲۳-۴۱.

<https://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-4582-fa.html>

رنجبریان، بهرام؛ زاهدی، محمد. (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی و سرپرستی گشت‌ها. اصفهان: انتشارات چهارباغ.

روشنعلی، محمد؛ ریاحی، وحید (۱۳۹۷). نقش بوم‌گردی در توسعه اقتصادی مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان پنج‌هزاره شهرستان بهشهر). فصلنامه فضای گردشگری، صاحب امتیاز دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، دوره ۷، شماره ۲۵، صص ۶۶-۵۱.

http://gjts.malayeriau.ac.ir/article_538970.html

سعیدی، عباس؛ سلطانی مقدس، ربحانه (۱۳۹۲). نقش خانه‌های دوم در گردشگری و جریان سرمایه در نواحی روستایی مورد: ناحیه بینالود (خراسان رضوی)، مجله جغرافیا، صاحب امتیاز انجمن جغرافیای ایران، سال یازدهم، شماره ۳۶، صص ۳۳-۵۳.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=182272>

سلمان ماهینی، عبدالرسول، ریاضی، برهان، نعیمی، بابک، بابایی، ساسان، جوادی، عطیه (۱۳۸۸). ارزیابی توان طبیعت‌گردی شهرستان بهشهر بر مبنای روش ارزیابی چندمعیاره با استفاده از GIS. علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، صاحب امتیاز دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۱۸۷-۱۹۸.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=144039>

http://he.srbiau.ac.ir/article_9359.html

نسترن، مهین؛ حجه‌فروش، شیلا (۱۳۹۱). سنجش توانمندی‌های بوم‌گردی مناطق حفاظت‌شده با استفاده از جی‌ای‌اس (مطالعه موردی: پناهگاه حیات وحش قمیشلو). جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، صاحب امتیاز دانشگاه اصفهان، سال ۲۳، شماره ۲، صص ۱۷۳-۱۸۸.

https://gep.ui.ac.ir/article_18539.html

هادی‌زاده زرگر، صادق؛ سخایی، بهرنگ (۱۳۹۳). تحلیل زمینه‌های توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان ساری. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، صاحب امتیاز دانشگاه خوارزمی، دوره ۲، شماره ۸، صص ۳۹-۵۳.

<https://serd.khu.ac.ir/article-1-2012-fa.html>

هاشمی، سید سعید؛ محبوب‌فر، محمدرضا (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری کاشان. مجله گردشگری علم و فرهنگ، صاحب امتیاز دانشگاه علم و فرهنگ، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۳-۳۷.

<http://journal.usc.ac.ir/jot/fa/ViewPublishedArticles?IssueId=59>

هاشمی، نیلوفر (۱۳۸۹). نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار روستایی، روستا و توسعه، صاحب امتیاز موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، سال ۱۳، شماره ۳، صص ۱۷۳-۱۸۸.

http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59195.html

Briedenhann, J. and Wickens, E., (2004), Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas—vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management*, Vol. 25 No. 1 pages. 71-79.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517703000633>

CHAKRABORTY, Shankar, ZAVADSKAS, Edmundas Kazimieras, (2014), Applications of waspas method as a multi-criteria decision-making tool, *INFORMATICA*, 2014, Vol. 25, No. 1, 1-20, DOI:

<http://dx.doi.org/10.15388/Informatica.2014.01>

<https://informatica.vu.lt/journal/INFORMATICA/article/726/info>

Hall, M. (2009). *Tourism: Rethinking the Social Science of Mobility*. Harlow and Pearson

تأکید بر روستای گرمه و شیب دراز). سرزمین، صاحب امتیاز دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، سال ۸، شماره ۳۰، صص ۶۳-۷۸.

http://sarzamin.srbiau.ac.ir/article_5346.html

قدیری معصوم، مجتبی؛ استعلاجی، علی‌رضا؛ یازکی، معصومه. (۱۳۹۴). گردشگری پایدار (روستایی و عشایری). چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

https://press.ut.ac.ir/book_1186.html

قنبری، سیروس؛ قاسمی، مریم؛ پورجوپاری، راضیه (۱۳۹۲). بررسی اثرات گردشگری بر توسعه روستایی از دیدگاه جامعه‌میزبان (مطالعه موردی: بخش ماهان شهرستان کرمان). مجله آمایش جغرافیایی و فضا، صاحب امتیاز دانشگاه گلستان، سال ۳، شماره ۹، صص ۱۹-۴۵.

http://gps.gu.ac.ir/article_6267.html

عنابستانی، علی‌اکبر؛ گیاهی، حسن؛ جوانشیری، مهدی (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل آثار ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی نمونه: روستای رادکان شهرستان چناران. فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، صاحب امتیاز دانشگاه اصفهان، سال ۸، شماره ۲، پیاپی ۲۹، صص ۱-۲۴.

https://sppl.ui.ac.ir/article_22628.html

محمدی ده‌چشمه، مصطفی؛ زنگی‌آبادی، علی (۱۳۸۷). امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش سوات. مجله محیط‌شناسی، صاحب امتیاز دانشگاه تهران، سال ۳۴، شماره ۴۷، صص ۱-۱۰.

https://jes.ut.ac.ir/article_27289.html

مرشدی، بهنام؛ احمدی، داریوش؛ فرجی‌سبکبار، حسینعلی؛ رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۵). پهنه‌بندی فضایی کانون‌های گردشگری به منظور تعیین مناطق بهینه خدمات گردشگری در استان فارس. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، صاحب امتیاز دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت، سال ۶، شماره پیاپی ۲۱، صص ۱۷-۳۰.

http://jzpm.miau.ac.ir/article_1778.html

میرکریمی، حامد؛ سعیدی، سحر؛ سعیدی، سپیده (۱۳۹۵). اصول و مفاهیم دستیابی به اکوتوریسم موفق. انسان و محیط زیست، صاحب امتیاز دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، دوره ۱۴، شماره ۲، صص ۱۳-۲۳.

- World Tourism Organization and the United Nations Environment Programme. Madrid, Spain
- <https://www.gdrc.org/uem/eco-tour/Final-Report-WES-Eng.pdf>
- http://www.ecarevan.com/blog/گردشگری_روستایی/
- https://www.researchgate.net/publication/306090591_Tourism_Rethinking_the_Social_Science_of_Mobility
- Haven Tang, C. and Jones, E. (2012). Local leadership for rural tourism development: A case study of Adventa, Monmouthshire, UK, *Tourism Management Perspectives*, 4: 28-35
- <https://www.infona.pl/resource/bwmeta1.element.elsevier-52e00583-09a7-3e10-bc4d-1aef7ed82404>
- Jaafar, M. and Rasoolimanesh, S.M. (2015). Tourism growth and entrepreneurship: Empirical analysis of development of rural highlands. *Tourism Management Perspectives*, 14: 17-24.
- https://www.academia.edu/16498415/Jaafar_M_and_Rasoolimanesh_S_M_2015_Tourism_growth_and_entrepreneurship_Empirical_analysis_of_development_of_rural_highlands_Tourism_Management_Perspectives_14_17_24
- Laurance, W, .Alonso, M, & Campbell, P. 2005. Challenges for forest conservation in Gabon, Central Africa. *Futures*, 38(4): 454- 474.
- https://www.researchgate.net/publication/222661873_Challenges_for_forest_conservation_in_Gabon_Central_Africa
- Reynard, Emmanuel, panizza, Mario. (2005). Geomorphosites: definition, assessment and mapping. An introduction. *Géomorphologie: relief, processus, environnement*, 3, 177-180.
- https://serval.unil.ch/resource/serval:BIB_36026.P001/REF.pdf
- Sariisk, M. Turkey, O. Akova, O. 'How to manage Yacht tourism in turkey a swot analysis and related strategies'. *procedia – social of behavioral science*, vol24, pp: 1014-1025. 2011
- <https://www.semanticscholar.org/paper/How-to-manage-yacht-tourism-in-Turkey%3A-A-swot-and-Sar%20C4%B1%20C4%B1%20C5%9F%20C4%B1k-T%20C3%BCrKay/b6db8ebbd2dc9fbcceb9efa79a156b52cb511af>
- Wood, Megan Epler, (2002), *Ecotourism, principles, practices & policies for sustainability/UNEP*
- https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9045/-Ecotourism_Principles,PracticesandPoliciesforSustainability-2002518.pdf?sequence=2
- World Tourism Organization (2002), *The world ecotourism summit: Final report*. Published by the